

A HISTORIZMUS MESTERE

DR. PILKHOFFER MÓNIKA: LANG ADOLF ÉPÍTÉS MUNKÁSSÁGA
TERC, BUDAPEST, 2017, 216 OLDAL

SZÖVEG TEXT: JENEY ANDRÁS

Pilkhoffer Mónika a Pécsi Tudományegyetem történész képzettségű adjunktusa, akinek neve építészettörténészként régóta ismert. Első nagy terjedelmű monográfiája 2004-ben jelent meg Pécs századfordulós építészetéről, ezt néhány éven belül két másik, szintén Pécs építészetével foglalkozó kötete követte. Legújabb munkája Lang Adolf (1848–1913) historizáló életművét dolgozza fel, amelyhez az építész két pécsi középületének (Városháza, Nemzeti Színház) kutatásából indult ki.

Lang, noha Hágától Bukarestig Európa-szerte található művei, magyarnak vallotta magát. Legtöbb műve itt valósult meg, építészként és építési vállalkozóként is tevékenykedett, felesége is magyar volt. Lang az első magyarországi tartózkodása idején (1873–1878) csak Budapesten alkotott. A szerző precízen bemutatja a korábbi – nem túl számottevő – Lang kutatásokat és felhívja néhány abban szereplő pontatlanságra a figyelmet, illetve végigveszi a meglehetősen szűkös forrásokat. Az életrajzi fejezetben a prágai születésű építész német és zsidó őseiről olvashatunk, iskoláiról, és arról, hogy a nagynevű bécsi építésznél, Heinrich Fershtelnél tanult, aki később többször tanári katedrát szerzett számára. Pilkhoffer megemlíti a művész gyakori költözködéseit, a kollégájával Steinhardt Antallal való társulást, de azt is, hogy építészük sok negatív kritikát kapott a kortársaktól.

Ebben a fejezetben találtam egy kisebb tévedést. Pilkhoffer reagál Ybl Ervin *Ybl Miklós* című monográfiájának egyik végjegyzetére. Eszerint a „Képzőművészeti Társulat háromemeletes (?) házának (Sugár út 88) terveit Lang Adolffal együtt Ybl Miklós írta alá. Kérésük a magánépítési engedélyek között szerepel az 1878. augusztus 19-i ülésen.”¹ Az egyik probléma, hogy Ybl Ervin pontatlanul jegyzetelt az *Építési Ipar* című lapból. Ott nem a Sugár út 88-as szám szerepel (ami Déry Attila topográfiája szerint a mai Andrassy út 74), hanem valójában a Sugár út 78-as szám található az egykori folyóiratban (ami Déry szerint a mai Andrassy út 64-es számnak felel meg). Ez ma egy háromemeletes bérház, melyben egy további – talán későbbi – mezzaninszintet alakítottak ki (hozzátesszük, Ybl kérdőjelet helyezett el az emeletszám említése után). Az *Építési Ipar* esetleg egy, a Képzőművészeti Társulat tulajdonában álló bérházra is utalhatott, nem a Régi Múcsarnokra. Hangsúlyozom, akármelyik házsám is a helyes, mindkét házsám esetében az Andrassy út páros oldalán

keresendő épületről van szó. Tehát nem a páratlan oldalon álló Régi Múcsarnokról. Pilkhoffernek igaza van abban, hogy Ybl Miklós neve nem feltétlenül tervezőként, csak hivatalos közegként szerepelhetett ennél az épületnél a szaklapban. Ugyanis leellenőriztem, és az *Építési Ipar* magánépítési engedélyek rovata többi hírével ellentétben, itt nem az „É”, azaz építész, hanem az „Aláírva” szó található a művészek neve (Ybl Miklós és Lang Adolf) előtt. Az ügyben még további kutatás szükséges.

Az épületeket bemutató fejezetek a középületekkel kezdődnek, majd a szerző rátér a magánmegbízásokra, végül a meg nem valósult tervek mutatja be. Az első magyarországi alkotói periódus középületeit e korszak bérházai követik, majd a második magyarországi időszak Steinhardt Antallal közös munkái következnek (1890–1895). Ezt követi az önállósodása utáni harmadik periódust (1896–1908) bemutató rész.

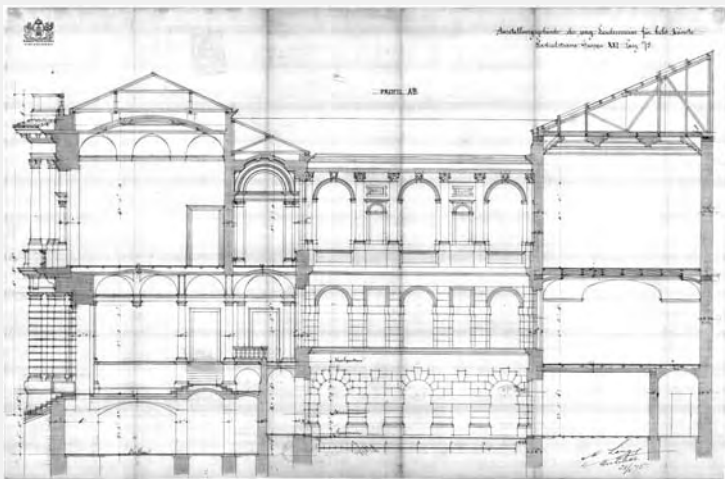
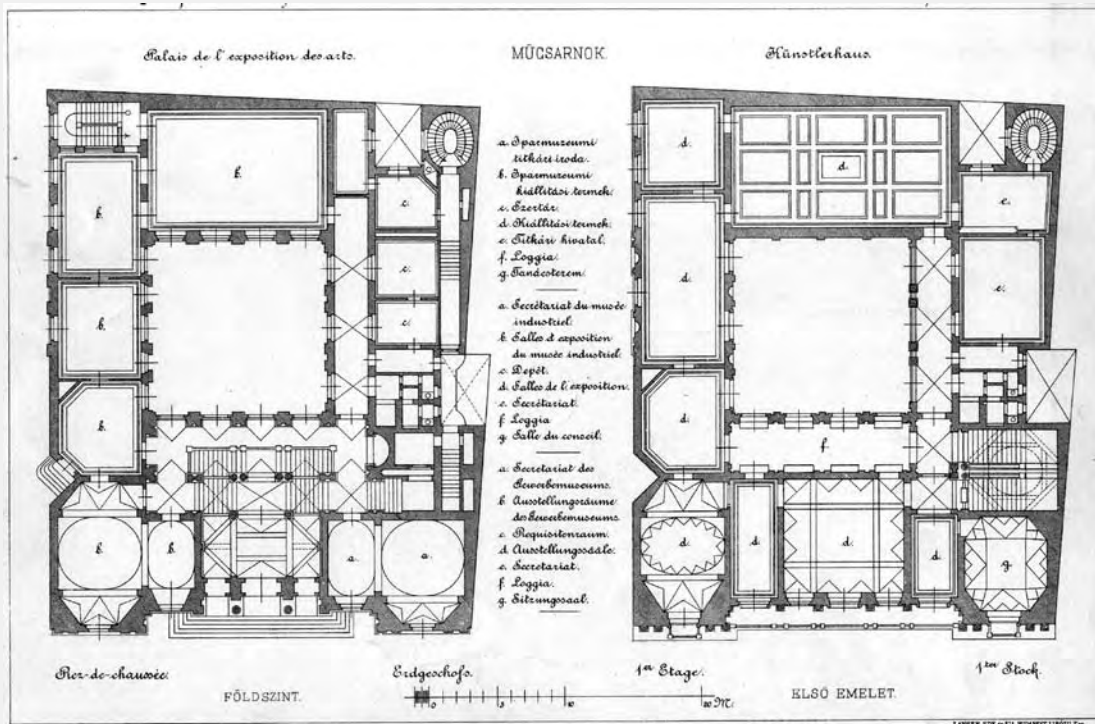
Pilkhoffer elsőként a budapesti Régi Múcsarnokról ír, mely Lang főművének mondható. Ezt követi a szomszédos Régi Zeneakadémia, melyet a Képzőművészeti Társulat építtetett. Pilkhoffer – részben Jakab Dezsőre támaszkodva – felfedez olyan értékeket az épület exteriőrjén, melyeket más kutatók eddig nem vettek figyelembe. Ezután a Pesti Építőtársaság megbízásából emelt épületekről olvashatunk. Két Bajcsy-Zsilinszky úti épületegyüttes bemutatását az Andrassy út páratlan oldala első, városképileg nagy jelentőségű palotájának ismertetése követi. Ez az egyik legkorábbi barokkizáló lakóház Magyarországon, a szerző szerint szinte úttörő jelleggel. Piatsek Gyula

A LANG ADOLF TERVEZTE RÉGI MÚCSARNOK ÉPÜLETE 1890-BEN. FSZEK BUDAPEST GYŰJTEMÉNY

la pécsi építész későbbi, Lang elleni vádjá kapcsán (az Andrassy úti ház kivitelezéskor bedőlt egy épületrész az építőanyagok nem megfelelő minősége miatt) Pilkhoffer Lang mellett áll ki.

A Steinhardt Antallal közös művek közül elsőként a Pécsi Nemzeti Színház neobarokk palotájának ismertetésére kerül sor. Ennek nagy része szó szerinti átvétel a szerző *Pécs építésze a századfordulón* című könyvéből. A fejezet részletessége sugallja a szerző némi elfoglaltságát az épület iránt, hisz ez az egyik mű, amit a legrégebben kezdett el kutatni. Természetesen e színházépület megérdemli a részletes bemutatást, kvalitása és az életműben betöltött kiemelkedő szerepe okán. A szegedi gőzfürdő ismertetésének elején kitűnik a szerző történész képzettsége, lakáskultúra, életmódtörténet terén való jártassága (ez a könyvben máshol is megjelenik). A szegedi kultúrpalota Pilkhoffer szerint a Millennium előtt tisztelgő város reprezentatív szándékairól tanúskodik, és nem a célszerűségről. Az izgalmas építéstörténetű második Lang-féle színház-

épület Kassán épült fel. A fővárosi millenniumi kiállítás Vas-, fém-, és építőipari csarnoka kortárs chicagói előképre vezethető vissza. Pilkhoffer annak a nézetnek a híve, hogy a budapesti Rákóczi úti, Pán József-féle egykori Pannónia szálló átépítése Langék nevéhez fűződik. Ezután három budapesti nagykörúti, késő historizáló bérház és egy Hold utcai klasszicizáló jellegű ház bemutatása következik. Az utóbbiról szóló szöveg zárómondata egy elődépületre utal, amelyre azonban nem találtam utalást az ismertetésben. Mellékesen meg kell jegyezni, hogy több budapesti ház építéstörténete hiányzik a könyvből, jöllehet az engedélyezési iratok pusztulása okán. Szerencsés lett volna minden esetben jelezni, hogy ezek az iratok nem találhatóak meg Budapest Főváros Levéltárában.

A következő fejezetből kiderül, hogy szerző precízen utána járt a meg nem valósult plánoknak is, például a New York Életbiztosító Társaság pályázatára készült tervnek. A mára a felismerhetetlenségig átépített budapesti Magyar Színházzal kapcsolatban a szerző felfedezte lehetséges előképként Gottfried Semper drezdai Operáját. Lang tordai építkezései-vel kapcsolatban Pilkhoffer történelmi vénája is felcsillan (a rendezett tanácsi jogú városokkal kapcsolatban). A pécsi Városházát bemutató ismertetést a szerző ismét a Pécs építészete a századfordulón kötetéből vette át, nagyrészt szó szerint. Az egyik tervváltozaton feltűnik

a bécsi Belvedere hatása, amire a szerző már több eddig bemutatott Lang művön is felhívta a figyelmet. A fejezetből megismerjük az építéstörténetet, mely meglehetősen elhúzódo és viharos volt. A nem megvalósult tervek hosszú sorában néhánynak a papíron maradása fájdalmas történet, ilyen például a szombathelyi színház terve.

A Lang Adolfnak tulajdonított munkák között a szerző itt bemutatja a Lang által átépített Vigadó téri Hangl-kioszkot is. (Az életrajzi fejezetben az építmény helyét véletlenül az Erzsébet térre helyezte.) Végül viszonylag röviden, de illő módon sor kerül a Langgal 5 évig közösen dolgozó Steinhardt Antal bemutatására is, aki megbízható építész volt, de nem volt kiemelkedő jelentőségű.

A kötet nyelvezete olvasmányos stílusú, az összegző fejezet-

ből fokozottan kicseng a szerző téma iránti lelkesedése. A színvonalas monográfia tehát a legkevésbé sem nevezhető unalmas olvasmánynak, az összegző fejezet szellemes záró mondata pedig kifejezetten derűt kelt az olvasóban. A kötetből sajnos hiányzik az életmű listája, bár a tartalomjegyzék ezt részben pótolja. Nincs említés arról, hogy Lang építészti működése alatt hány megvalósult (és jelenleg ismert) épületet alkotott.

Pilkhoffer tisztában van a magyarországi historizmus kutatás frissebb eredményeivel: nemcsak a korábbi korok épületei között járt utána előképeknek, hanem a néhány évvel korábban fogant, Magyarországtól nyugatra álló kortárs épületek között is keresett, és talált ihletadó műveket. Érthető okokból a történelmi Magyarországon álló Lang-épületek bemutatására vállalkozott. E precíz munka után érdemes lenne megfontolnia más országokban álló Lang-művek feldolgozását is. Pilkhoffer monográfiája óriási, hosszú és aprólékos kutatás eredménye, nagyban hozzájárul, hogy Lang Adolf elfoglalja méltó helyét a magyarországi, Monarchia-korabeli építészet történetében.

¹ Ybl Ervin: Ybl Miklós. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1956. 145.

A MASTER OF HISTORICISM THE OEUVRE OF ARCHITECTURE ADOLF LANG

Mónika Pilkhoffer, an associate history professor with the University of Pécs, has also established her fame as an art historian. In her latest publication she analyses the oeuvre Adolf Lang (1848–1913) with special regard to historicism (revivalist styles). A starting point for this was her research into two public buildings of the architect located in Pécs. Born in Prague, the architect had German and Jewish ancestors, he was a student of a prestigious Vienna-based architect, Heinrich Ferstel, who later on found him a lecturer's position on more than one occasion. As a result of thorough and long research work into the topic, this monography presents the architect's biography, main projects and less successful buildings, designs that remained in blueprint, his stylistic relations and associations, which greatly contributes to place Adolf Lang in the position he well deserves in the history of Hungarian architecture in the age of the dual monarchy.